

УДК 338.2:63

Пристемський О.С.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку й аудиту та фінансів
Херсонського державного аграрного університету

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ЯК БАЗИС РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті розглянуто основні функціональні складові економічної безпеки на рівні управління сучасним підприємством, формування системи управління економічною безпекою регіонів як складової забезпечення національної економічної безпеки в умовах поширення кризових явищ. Розкрито сутність поняття фінансової безпеки суб'єктів підприємництва як економічної категорії. Визначено основні фінансові інтереси суб'єкта підприємництва та фінансові завдання для їх досягнення. Розглянуто організацію фінансової безпеки, виділено основні функціональні складові економічної безпеки на рівні управління сучасним підприємством.

Ключові слова: регіон, економічна безпека, система управління економічною безпекою, інновації.

Пристемский А.С. ФИНАНСОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК БАЗИС РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

В статье рассмотрены основные функциональные составляющие экономической безопасности на уровне управления современным предприятием, формирование системы управления экономической безопасностью регионов как составляющей обеспечения национальной экономической безопасности в условиях распространения кризисных явлений. Раскрыта сущность понятия финансовой безопасности субъектов предпринимательства как экономической категории. Определены основные финансовые интересы субъекта предпринимательства и финансовые задачи для их достижения. Рассмотрена организация финансовой безопасности, выделены основные функциональные составляющие экономической безопасности на уровне управления современным предприятием.

Ключевые слова: регион, экономическая безопасность, система управления экономической безопасностью, инновации.

Prystemskiy O.S. FINANCIAL SECURITY AS A BASIS OF AGRICULTURE

The article reviews the main functional components of economic security at modern enterprise management. formation system of economic security of the region as part of national economic security in terms of the spread of the crisis in the world and accordingly enhance aggregate internal threats to Ukraine. The essence of the concept of financial security entities as an economic category. The main financial interests of the business and financial objectives to achieve them. We consider the organization of financial security The main functional components of economic security at modern enterprise management.

Keywords: region, economic security, economic security management system, national economic security.

Постановка проблеми. На сьогодні ефективний розвиток сільського господарства неможливий без вирішення ключових питань, а саме зміцнення конкурентоспроможності галузі на світовому рівні. Фінансова безпека розвитку сільського господарства має бути орієнтованою на створення конкурентоспроможної національної економіки, першочерговим завданням якої є забезпечення продовольчої безпеки країни. Тому механізм забезпечення фінансової безпеки сільського господарства повинен враховувати джерела формування фінансових ресурсів і мінімізацію фінансових ризиків [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах глобалізаційних процесів в економіці України невирішеними залишаються безліч теоретичних, методичних і практичних питань щодо фінансової безпеки сільського господарства. Значний внесок у теорію фінансової безпеки в цілому і аграрної галузі зокрема зробили вчені-економісти О.С. Власюк, С.В. Ганжа, О.В. Гривківська, Д.Р. Жидяк, М.О. Кулагіна, І.Й. Малий, А.І. Татаркін, Н.М. Третяк та ін. Разом з тим забезпечення фінансової безпеки сільського господарства у сучасних умовах потребує подальшого дослідження та виявлення нових інструментів і методів її реалізації.

Постановка завдання. Основним завданням статті є аналіз, діагностика фінансової безпеки суб'єктів господарювання аграрної галузі в Україні, виявлення факторів, що впливають на формування безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Господарювання в умовах зростання динамічності ринку, глобалізації економіки, підвищення активності конкурентної боротьби ставить перед вітчизняними підприємствами вимоги щодо оперативного захисту

своїх економічних інтересів. Система економічної безпеки підприємства повинна бути одним із головних елементів стратегічного управління підприємством. Зважаючи на це, керівництву підприємств необхідно потурбуватися про інформаційно-аналітичне, інноваційне та стратегічне забезпечення належного рівня їх економічної безпеки не лише у поточному періоді, а й у наступних. Проведення зваженої об'ґрунтованої політики в області економічної безпеки підприємства є надзвичайно актуальним завданням на сучасному етапі трансформації української економічної системи [2].

Варто зазначити, що особливістю сільськогосподарської діяльності є високий рівень ризикованості відносно інших напрямів діяльності, що викликано характерними виробничими рисами і спонукає до максимізації його фінансової безпеки. Зростання ризикованості господарюючих суб'єктів галузі, поєднане із необхідністю формування ефективної моделі фінансової безпеки сільського господарства, зумовлене перш за все негативною тенденцією розвитку політико-економічних процесів країни, погіршенням стану економічної системи, дисбалансом системи державних фінансів та фінансів господарських суб'єктів, у тому числі й галузевих, зниження їх кредитоспроможності, що посилено кризою банківської системи та фондового ринку [3].

Важливу роль у розвитку даної галузі відіграє перш за все інноваційний вектор. Інноваційний розвиток сільського господарства у контексті забезпечення його фінансової безпеки має важливе значення та залежить від оптимізації виробництва, підвищення рівня конкурентоздатності продукції та ефективного використання ресурсів. Серед визначальних факторів, які формують інноваційний розвиток

галузі та сприяють забезпеченню її фінансової безпеки, називають: диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію; різноманітність форм власності та форм господарювання; скорочення державного фінансування науково-технічних програм; посилення конкуренції; неконтрольована лібералізація цін, інфляція, спад економіки; зосередження розпорядження об'єктами в руках виробників сільського господарської продукції; введення податкової та кредитної політики, що не відповідає умовам сільськогосподарського виробництва; дезінтеграція виробничої, соціальної та ринкової інфраструктури сільського господарства; зміцнення економічної мотивації, встановлення пріоритету високоєфективного виробництва [4].

На сьогодні дефініція фінансової безпеки сільського господарства розглядається вітчизняними вченими у площині відповідних суб'єктів господарювання, які функціонують в даній галузі. Наприклад, В.П. Синчак та А.В. Крушинська пропонують визначати фінансову безпеку сільськогосподарських підприємств як складову їх економічної безпеки, що характеризується стійким фінансовим станом, захищеністю від різного роду загроз, у тому числі спричинених сезонністю виробництва, здатністю забезпечувати фінансові інтереси та підтримувати фінансові відносини з іншими суб'єктами й бути адаптованим до змін зовнішнього та внутрішнього середовища з найменшими втратами [5].

У сільськогосподарських підприємствах існують проблеми доступу до довгострокових кредитних ресурсів, оскільки в них відсутнє заставне майно, достатнє для забезпечення повернення коштів. В Україні на сьогодні існує мораторій на торгівлю сільськогосподарськими угіддями, а отже заборонено внесення права на землю як частки до статутних капіталів господарських товариств, продаж або інші види відчуження земельних ділянок та паїв, що знаходяться у приватній власності. Тому в умовах обмеженості власних фінансових ресурсів та слабкої заставної бази багатьох сільськогосподарських підприємств іпотечне кредитування під заставу земель сільськогосподарського призначення є одним із способів формування інвестиційних ресурсів для розвитку виробничої та соціальної інфраструктури організацій сільського господарства.

Звернемо увагу на те, що у сучасних умовах наявність диспропорцій агропромислового виробництва впливає на фінансову безпеку розвитку сільського господарства. Їхньою характерною особливістю є те, що, незважаючи на високий виробничий потенціал, в Україні дана галузь має низьку якість маркетингової політики, яка проявляється в обмеженні реалізації виготовленої продукції через нерозвиненість переробки, зберігання й загальної логістики, монополізованості засобів виробництва (техніки, обладнання, нафтопродуктів, засобів хімізації тощо) й заготівельно-збутової сфери.

Зосереджуючи увагу на деталізованому аналізі фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств, вона включає: ефективне використання фінансових ресурсів, яке віддзеркалюється у високих значеннях показників фондівдачі та обіговості активів, фінансових інтересів, якості менеджменту, рентабельності; створення раціональної та оптимальної структури фінансування; покращення норм дивідендних виплат; підтримання високої курсової вартості цінних паперів; забезпечення перспектив господарського розвитку [6].

Аналіз дефініції фінансової безпеки сільського господарства встановив необхідність побудови від-

повідного механізму, формування якого здійснюється відповідно до поставлених цілей та завдань [7]. Оскільки фінансова безпека є складовою економічної безпеки, їй притаманні відповідні функціональні цілі. Науковці С.В. Васильчак, Б.Б. Бричка, Т.П. Музика, Н.А. Доманська визначають такі: якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємств галузі; забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства; ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів; як мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища; забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу того чи іншого суб'єкта господарювання; забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці та досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації; досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством [8].

Виходячи зі сформованих цілей, базовими завданнями забезпечення фінансової безпеки сільського господарства О.О. Тимошенко називає: максимізувати в рамках реалізації аграрної політики державну підтримку сільського господарства на користь розвитку конкурентоспроможного підприємництва, нарощування альтернативного фінансового забезпечення галузі, диверсифікацію доходів господарюючих суб'єктів, підтримку заходів екологізації та охорони навколишнього середовища; забезпечувати в масштабі регіональної політики випереджувальний інноваційний розвиток сільської фінансової, кредитної, соціальної та інженерної інфраструктури; формувати завдяки регуляторним засобам сприятливі умови для формування і функціонування підприємств у сільській місцевості в не аграрних видах діяльності; забезпечити в необхідному обсязі наповнюваність місцевих бюджетів податковими надходженнями з метою ефективного виконання основних функцій самоврядування; адаптувати аграрну, фінансову та економічну політику у відповідності до міжнародних тенденцій підтримки сільського господарства, які передбачають поетапне збільшення наявних ресурсів на вирішення завдань забезпечення високого рівня фінансової безпеки сільського господарства [9].

Разом з тим фінансова безпека господарюючих суб'єктів галузі визначається такими ключовими факторами: диверсифікацією сільськогосподарського бізнесу; високим рівнем прибутковості діяльності в галузі; рівнем забезпеченості власними фінансовими ресурсами; наявністю сформованого резервного фонду; ефективністю сільськогосподарського страхування.

У питанні забезпечення високого рівня фінансової безпеки сільського господарства важливу роль відіграє оптимізація процесу фінансування господарюючих суб'єктів галузі. Необхідною передумовою фінансової безпеки сільського господарства є також забезпечення господарюючих суб'єктів належним обсягом фінансових ресурсів. К.В. Орехова звертає увагу на те, що забезпечення фінансової безпеки потребує комплексного використання усіх видів ресурсів (інформаційних, фінансових, правових, нематеріальних, матеріальних, трудових та технологічних), їх відповідності за якістю та кількістю, а також здатності керівництва використовувати традиційні види ресурсів в новому призначенні

Згідно із Концепцією фінансової безпеки України забезпечення фінансової безпеки України, – це діяльність фінансових агентів, спрямована на запобігання або мінімізацію загроз фінансовій безпеці та захист національних інтересів України у галузі національних та міжнародних фінансів. Метою забезпечення фінансової безпеки держави є дотримання національних фінансових інтересів – життєво важливих економічних та фінансових цінностей української держави як носія суверенітету, визначальних фінансових потреб народу та держави, реалізація яких гарантує фінансову незалежність та прогресивний розвиток України [10].

Слід зазначити, що загрози фінансової безпеки країни пов'язані з довгостроковою економічною діяльністю учасників фінансових відносин, у ролі яких можуть бути як фінансові посередники, фінансові групи та компанії всередині країни, так і окремі держави або навіть міжнародні організації та міжнародні корпорації тощо. У зв'язку з цим необхідно розмежувати загрози фінансової безпеки за джерелами їх походження на внутрішні та зовнішні. Зазначимо, що такої класифікації дотримується більшість дослідників проблем фінансової безпеки.

Внутрішні загрози фінансової безпеки країни виникають безпосередньо у зв'язку з недосконалістю організаційно-правового, адміністративного регулювання фінансових відносин; незавершеністю інституційних реформ у фінансово-кредитній сфері; політичною нестабільністю; неадекватною фінансово-економічною політикою; неефективними управлінськими рішеннями державного апарату управління щодо використання фінансових ресурсів; помилками, зловживаннями, економічними злочинами в управлінні фінансовою системою країни тощо. Відповідно до визначених передумов виникнення внутрішніх загроз фінансової безпеки, можемо визначити такі внутрішні загрози фінансової безпеки України: неефективне регулювання фінансової сфери; недостатній рівень золотовалютних резервів; зниження інвестиційної та інноваційної активності; неефективність податкової системи та масове ухилення від сплати податків; низький рівень бюджетної дисципліни і бюджетний дефіцит; значні розміри державного та гарантованого державою боргу; нерозвиненість фінансового та страхового ринків; критичний стан ринку державних цінних паперів; тінізація і криміналізація економіки, нелегальний відтік капіталів за кордон; високий рівень корупції у фінансово-кредитній сфері; нерозвиненість фондового ринку; низький рівень капіталізації банківської системи [9].

Однак на сучасному етапі економічного розвитку України фінансова безпека країни все більшою мірою потерпає від дії зовнішніх загроз. Виникнення зовнішніх загроз спричинені такими факторами: стрімкі процеси інтернаціоналізації та глобалізації світового господарства; обмеженість доступу до зарубіжних фінансових ринків; різноманітність фінансових інструментів і високий рівень їх динамізму; надмірна залежність національних економік від міжнародних кредитів; підвищення конкуренції між державами, використання стратегій «завоювання» могутніми державами по відношенню до менш розвинутих країн світу; виникнення загрозливих кризових тенденцій світової фінансової системи, нездатність міжнародних фінансових інститутів та наднаціональних організацій їх контролювати та попереджувати.

До зовнішніх загроз належать: невідповідне зовнішньоторговельне сальдо; втручання міжнародних фінансових організацій у національну фінансово-

кредитну сферу; фінансова залежність національної економіки від зовнішніх джерел; нераціональне використання зарубіжних кредитів; зростання зовнішнього боргу; активна участь іноземного капіталу у тіншовій економіці тощо. У сучасних умовах впливу розвитку світового господарства та глобалізаційних процесів на вітчизняну економіку є необхідним здійснення оцінки, прогнозування і попередження як внутрішніх, так і зовнішніх загроз фінансової безпеки країни.

Фінансові відносини в аграрному секторі економіки ґрунтуються на можливій соціальній і економічній вигоді від застосування вкладеного капіталу. У підприємствах галузі існують значні перешкоди доступу до довгострокових кредитних ресурсів, що пов'язані із обмеженням заставного майна для забезпечення повернення залучених грошей. Існуючий мораторій на торгівлю землями сільськогосподарського призначення, які перешкоджають внесення права на землю як частки до статутних капіталів господарських товариств, продажем чи відчуженням земельних ділянок (паїв) як об'єктів приватної власності, в умовах обмеженості власних коштів та слабкої заставної бази підприємств галузі іпотечне кредитування під заставу земель сільськогосподарського призначення є одним із способів формування інвестиційних ресурсів для розвитку виробничої та соціальної інфраструктури організацій сільського господарства [7].

Процес формування та актуалізації економічної безпеки підприємства залежить від рівня інноваційного розвитку економіки держави в цілому та підприємства зокрема, що збільшує ступінь реалізації потреб суспільства, забезпечує розвиток підприємств і підвищення рівня їх конкурентоспроможності. Поняття «інновація» є широким за своєю природою, але у формуванні економічної безпеки підприємства важливими є ті винаходи, які приносять нові технічні розв'язання; змінюють стан техніки; істотно вдосконалюють виробничі процеси і якість вихідного продукту у контексті поступової заміни старої техніки (технології), принципів, структури новими об'єктами. Інновація є одним із головних факторів економічної безпеки та конкурентоспроможності підприємства і потенційно містить в собі засади фінансового успіху. Оптимальне для формування стану економічної безпеки значення показника витрат на науково-технічну діяльність має бути не менш ніж 2% від ВВП [10].

Інноваційна безпека за своєю структурою має три основні групи ризиків (загроз та небезпек), які можна класифікувати таким чином: технологічні ризики – ризики, пов'язані з вірогідністю отримання кінцевих наукових результатів, своєчасністю, безпекою та перспективністю проведених робіт та отриманих результатів, відповідністю сучасному технологічному обладнанню до прийняття та запуску у промислове виробництво отриманих розробок; ринкові ризики – ризики, пов'язані з готовністю ринкового середовища, на який вийде підприємство з інноваційною розробкою, до прийняття цієї інновації, наявності прихованого попиту чи очікування ринку, розробок конкурентів тощо; проектні ризики – ризики, пов'язані безпосередньо з плануванням, розробкою та запровадженням інноваційного проекту, його вартістю, терміном, якістю виконання та цінністю отриманого результату [8].

Економічна безпека регіонів як система дій умовно поділяється на такі складові: енергетична безпека, фінансова, інвестиційна, інноваційна та соціаль-

на. Кожна з них охоплює основні економічні процеси і характеризує їх у конкретному сегменті економіки.

Отже, економічна безпека – це складна багатогранна економічна категорія, що має непросту внутрішню структуру. Аналіз реальних суспільно-економічних процесів у сучасній Україні дає підстави для виокремлення трьох ключових вимог, виконання яких гарантує ефективна система економічної безпеки: економічна незалежність, що означає насамперед можливість здійснення державного контролю над національними ресурсами, спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі у міжнародній торгівлі; стійкість і стабільність національної економіки, що передбачає міцність і надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих факторів; здатність національної економіки до саморозвитку і прогресу, тобто спроможність самостійно реалізовувати і захищати національні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни. Отже, сутність економічної безпеки можна визначити як такий стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечуються гарантований захист національних інтересів, незалежність обраного економічного курсу, соціальна спрямованість економічних реформ, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів.

Політика економічної безпеки визначається на основі певних принципів, які створюють правову базу для оцінювання зовнішніх і внутрішніх загроз, формування національних економічних інтересів і стратегії економічної безпеки. До основних принципів забезпечення економічної безпеки України можна віднести: верховенство закону під час забезпечення економічної безпеки; дотримання балансу економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави; взаємна відповідальність особи, сім'ї, суспільства, держави щодо забезпечення економічної безпеки; своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів; пріоритет договірних (мирних) заходів у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру; інтеграція національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Фінансова безпека є досить складною та багаторівневою системою, яка складається із низки підсистем. Тому система економічної безпеки регіону повинна бути орієнтована на забезпечення економічної незалежності, стабільності і стійкості, здатності до само-

розвитку і прогресу. Її основними принципами мають стати комплексність і системність, гнучкість, порівнянність витрат щодо забезпечення безпеки та майбутніх збитків від загроз. Запровадження системного підходу в управлінні економічною безпекою регіону дозволить сформувати гнучку організаційну структуру, поєднати в єдиному управлінському циклі сукупність дій, необхідних для досягнення цілей комплексної програми економічної безпеки регіону, надаючи можливість враховувати зміни та забезпечувати адаптивне реагування. Взаємодія регіональних органів управління та господарюючих суб'єктів у системі програмно-цільового управління економічною безпекою повинна будуватися на основі застосування сукупності економічних регуляторів господарської діяльності, пов'язаних із економічними інтересами суб'єктів господарювання регіону. Селективна політика при використанні різних регуляторів має спиратися на достовірну й об'єктивну оцінку соціально-економічної значущості та фінансово-економічного стану суб'єктів господарювання регіону, що дозволить приймати відносно них ефективні управлінські рішення, а також реалізовувати промислову та інвестиційну політику, формувати бюджети розвитку регіонів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Указ Президента України. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 р. «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF>.
3. Концепція економічної безпеки України / Ін-т економічного прогнозування, кер. проекту Гесць В.М. – К. : Логос, 1999. – 56 с.
4. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы / Н. Капустин // Бизнес Информ. – 1999. – № 11-12.
5. Лысенко Ю.Г., Спиридонов А.А. Механизмы управления экономической безопасностью / Ю.Г. Лысенко, С.Г. Мищенко, Р.А. Руденский, А.А. Спиридонов. – Донецк : ДонНУ, 2002. – 178 с.
6. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. – К., 1999. – 462 с.
7. Пастернак-Таранущенко Г. Результаты исследования путей обеспечения экономической безопасности Украины / Г. Пастернак-Таранущенко // Экономика Украины. – 1999. – № 2. – С. 21-28.
8. Полушкин О.А. Управление безопасностью предприятий в условиях рыночной экономики / О.А. Полушкин // Закон и право. – М., 2005. – № 10. – С. 46-50.
9. Судакова О.І. Формування системи управління економічною безпекою підприємництва / О.І. Судакова // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – У 9-х т. – Том VIII. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – Вип. 231. – С. 1652-1661.